

ВІДГУК

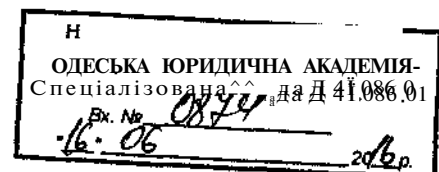
офіційного опонента

на дисертаційну роботу **Стрибко Тетяни Іванівни** на тему:
«Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю **12.00.01 — теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень**

Актуальність обраної теми. Дисертаційне дослідження Т. І. Стрибко, відноситься до актуальних проблем сучасної юридичної науки та дозволяє сформулювати уявлення про природу нормативно-правового договору як особливої форми права. Не зважаючи на значну кількість юридичних наукових досліджень, автори яких розглядали або окремі види нормативно-правових договорів, або надавали лише загальну характеристику вказаним договорам, рецензована робота є актуальною.

До основних обставин які підтверджують актуальність слід віднести:

- трансформаційні зміни в Україні, котрі мали місце в останні роки, свідчать про необхідність по-новому здійснити аналіз ролі та місця нормативно-правового договору у системі юридичних джерел права;
- об'єктивно сформувалася необхідність наукових досліджень у рамках наукової спеціальності 12.00.01, щодо обґрунтування та визначення нормативно-правового договору як загальнотеоретичної категорії;
- укладення та виконання певних нормативно-правових договорів обумовлюють євроінтеграційні прагнення України та необхідність адаптації законодавства нашої держави до законодавства Європейського Союзу;
- потребує додаткового дослідження роль і місце принципу верховенства права у контексті особливостей створення, укладання та виконання нормативно-правових договорів;
- не менш важливою є необхідність проведення всебічної класифікації існуючих видів нормативно-правових договорів та виявлення особливостей їх правової природи;

- особливої уваги заслуговує визначення перспектив існування нормативно-правового договору в Україні, та формування пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства нашої держави у сфері договірного процесу нормативно-правових договорів.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена також тим, що нормативно-правовий договір зумовлює виникнення різноманітних суспільних зв'язків та відносин між державами, органами влади, органами влади та суб'єктами приватного права.

У цьому аспекті слід відмітити слушне обґрунтування дисертанткою визначення поняття «нормативно-правового договору» як добровільну, взаємну, у більшості випадків двосторонню, письмову домовленість, однією із сторін якої завжди є орган влади як суб'єкт правотворчості, яка встановлює договірні норми права, що охороняються, та забезпечуються державою, та може бути підставою для виникнення, зміни та припинення певних правовідносин.

Дисертація виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011-2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер - 011011000671) та плану науково-дослідної роботи кафедри теорії держави і права «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Таким чином, варто підкреслити, що нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні є актуальним напрямом наукових досліджень, а дисертаційна робота Т. І. Стрибко вбачається затребуваною як з позицій розвитку загальної теорії права, так і з точки зору перспектив удосконалення чинної нормативно-правової бази, що регулює відносини у договірній сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. З огляду на теоретичні, емпіричні та нормативні джерела, які були опрацьовані дисертанткою, можна стверджувати підо наукової обґрунтованості положень, сформульованих у дисертації, які

підтверджуються критичним аналізом наявних літературних джерел з філософії, загальнотеоретичної юриспруденції, міжнародного, конституційного, адміністративного та трудового права з питань визначення особливості нормативно-правового договору, розкриття правової природи та сутності його договірного процесу, визначення проблеми його правового регулювання, а також підготування науково обґрунтованих пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства стосовно нормативно-правового договору.

Загальний обсяг дисертації становить 255 сторінок, із них основного тексту - 206 сторінок. Список використаних джерел, розміщений на 27 сторінках і містить 293 найменування, додатки - на 22 сторінках, особливої уваги посеред яких заслуговує розроблений Т. І. Стрибко проект Закону України «Про нормативно-правові договори».

За структурою робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, є досить логічною і повністю відповідає цілям і завданням поставленим авторкою. Особливої поваги заслуговує аналіз нормативно-правової бази та емпіричних даних, що свідчить про всебічність та достовірність проведеного дослідження, яке становить щасну цінність як для вітчизняної науки, так і практичних дій, спрямованих на розвиток використання нормативно-правового договору в Україні.

Високий рівень наукової розробки предмету дослідження, активне критичне і водночас коректне використання наукових здобутків попередників є безперечною окрасою роботи. Глибока обізнаність змісту нормативно-правових джерел та їх комплексний і збалансований аналіз сприяли виробленню власного підходу до цілого ряду принципових питань. Саме це дало можливість Т. І. Стрибко виявити особливості нормативно-правового договору та обґрунтувати напрями його подальшого використання у сучасній Україні.

Обґрунтованість результатів виконаного дослідження забезпечено також використанням відповідних наукових методів. Діалектичний метод дозволив дослідити нормативно-правовий договір, визначити його сутність, ознаки, особливості та види (п.п. 1.2, 2.1, 2.2).

Системний та історико-правовий методи стали основою методологічної конструкції усієї дисертаційної роботи. За допомогою історико-правового методу проаналізовано історіографію становлення та розвитку договору як правового інституту, визначено та розкрито генезис нормативно-правового договору, його договірний процесу, визначено місце нормативно-правового договору в системі правових актів, охарактеризовано його сутність, визначено його класифікацію та види, розкрито поняття та стадії договірний процесу нормативно-правового договору, охарактеризовано договірний процес міжнародного, конституційного, адміністративного та колективного нормативно-правових договорів (р. 1, р. 2, р. 3).

Застосування логіко-семантичного методу обумовило послідовність висловлених суджень, понять і висновків та дозволило сформулювати визначення понять «нормативно-правовий договір», «конституційний договір», «колективний нормативно-правовий договір» та ряд інших (п.п. 2.1, 2.3, р. 3).

Порівняльно-правовий метод застосовано при аналізі зарубіжних точок зору щодо поняття правових актів, поняття, ознак нормативно-праг.ового договору, його класифікації, поняття, ознак його договірний процесу та основних видів (п.п. 1.2, 1.3, р. 2, р. 3).

За допомогою спеціально-юридичного (формально-догматичного) методу досліджено правове регулювання основних видів нормативно-правових договорів, їх ознаки, види, особливості їх договірний процесу (р. 3).

Використання структурно-функціонального аналізу і синтезу дозволило розглянути місце нормативно-правового договору в системі правових актів, його роль та значення (п.п. 1.3, 3.5), здійснити аналіз нормативно-правових актів та розробку науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення законодавства, що регулює нормативно-правовий договір (п.п. 3.5, Додаток Е).

Методи узагальнення, прогнозування застосовано у процесі формулювання висновків до розділів і загальних висновків. Використано ряд таких загальнонаукових методів: сходження від абстрактного до конкретного, індукція, дедукція, аналогія тощо (р. 1, р. 2, р. 3).

Висновки, зроблені у дисертації, зокрема (с. 203 дисертації) що значення нормативно-правового договору полягає у тому, що він є одним із засобів або може бути додатковим, допоміжним до нормативно-правового акту засобом, яким регулюється певна сфера суспільних відносин у державі; що він встановлює так звану договірну норму; що його основною метою є задоволення потреб не тільки державного, але й місцевого значення, інтересів людини, суспільства та держави, здатні не тільки суттєво покращити теоретико-правові дослідження у даному напрямі, але й забезпечити розширення використання різноманітних форм права у організації державної влади в Україні.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній загальнотеоретичній літературі монографічних наукових досліджень, в якому розглянуто правову природу, поняття та види нормативно-правового договору, визначено його місце в системі правових актів України, розглянуто поняття договірного процесу та договірний процес деяких нормативно-правових договорів України, розроблено пропозиції щодо удосконалення діючого законодавства, пов'язаного з дією нормативно-правового договору.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні основи дослідження нормативно-правового договору та договірного процесу», присвячено аналізу особливостей становлення договору як правового інституту, виділенню та обґрунтуванню природи нормативно-правового договору та встановленню його місця в системі правових актів.

Слід відзначити цілком слушне твердження авторки, що договір, як юридичною природою, являє собою взаємоузгоджену систему певних суїгдових елементів, основою якої є договірне зобов'язання, є універсальним регулятором економічних, соціальних, політичних, культурних та інших відносин. За допомогою договору відбувається узгодження волі держави та волі окремих

громадян, на підставі врахування їх взаємних інтересів, які не суперечать закону. (с.31 дисертації)

Не менш цікавою є позиція авторки щодо природи нормативно-правового договору, Т. І. Стрибко вказує, що держава в особі органів влади виражає свою волю шляхом укладення договору між суб'єктами, тобто зміст правил поведінки правового характеру знаходить свій прояв і об'єктивне закріплення у правовому договорі нормативного характеру. Як форма права нормативно-правовий договір має свій зовнішній і внутрішній бік. Внутрішньо він знаходить свій прояв у нормах права і його змістом є суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін договору. Зовнішній бік нормативно-правового договору як джерела права полягає у тому, що держава вважає за необхідне довести норми права до відома суб'єктів суспільства і відносин за допомогою спеціальної форми - договору (с. 49 дисертації)

Т. І. Стрибко уперше обґрунтовує, що нормативно-правовий договір у залежності від його основних видів, правовідносин, які ним регулюються, та груп правових актів за юридичною силою прирівнюється: 1) до нормативно-правових актів - законів - міжнародний договір та конституційний договір; 2) до нормативно-правових актів - підзаконних актів - міжвідомчий міжнародний договір; 3) до правових актів змішаного типу - колективний, адміністративний договори, оскільки містить в собі правові норми та індивідуальні рішення.

Другий розділ дисертації «Нормативно-правовий договір та договірний процес: правова природа та особливості», присвячено розкриттю сутності та функцій нормативно-правового договору, проведенню класифікації існуючих видів нормативно-правових договорів та аналізу договірного процесу.

Особливо слід відзначити обґрунтовані авторкою особливі (спеціальні) ознаки які є характерними тільки нормативно-правовому договору та відрізняють його від індивідуально-правового договору, (с.83, дисертації)

Важливим, з наукової точки зору, вбачається виділення авторкою визначення договірного процесу нормативно-правового договору та його стадій: підготовча стадія, стадія укладання договору, стадія набуття чинності

договору, стадія припинення дії договору, стадія контролю, (с. 115-117 дисертації)

Третій розділ дисертації «Договірний процес деяких видів нормативно-правових договорів в Україні» присвячено дослідженню особливостей окремих, найбільш важливих, для української юриспруденції, нормативно правових договорів, а саме: міжнародного, конституційного, адміністративного, колективного; та розгляду перспектив використання нормативно-правового договору в Україні.

Т. І. Стрибко було удосконалено визначення поняття «конституційний договір» як внутрішню, строкову взаємну домовленість сторін у формі політико-правового консенсусу, сторонами якої є органи влади, яка підтверджується письмовим, офіційно опублікованим документом, що вступає в силу з моменту його підписання, якою регулюються суспільні відносини загального характеру, державний лад, а також визначається компетенція вищих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, (с. 146-147 дисертації)

Дисертантка удосконалює категоріальний апарат юридичної науки шляхом визначення й обґрунтування понять: правові акти, нормативно-правовий договір, міжнародний нормативно-правовий договір, конституційний договір, адміністративний договір, (с. 54, 57, 64, 66, 135, 148, 170 дисертації).

На основі здійсненого аналізу Т. І. Стрибко приходить до науково цюччх висновків, що нормативно-правовий договір є одним із видів правових зктів, тобто належать до їхньої системи. Установлено, що нормативно-правовий договір є актом-документом двох або більше сторін (однією з яких завжди є нормотворчий суб'єкт), який уклався та виник у результаті домовленості цих сторін, що встановили ним нові норми права за взаємною згодою ?.. метою врегулювання певних життєвих ситуацій, а також може бути підставою тля видання правових актів, а також є джерелом права, (с. 198 дисертацГО

Загальний огляд роботи свідчить про те, що з поставленими завданнями Т. І. Стрибко впоралася успішно, продемонструвала глибоку обізнаність з

досліджуваних питань, має власну точку зору з дискусійних проблем, що підвищує цінність проведеного дослідження.

Авторкою сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Закону України «Про колективні договори і угоди», Указу Президента України «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади», Постанови Кабінету Міністрів України «Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади»; та запропоновано розробити проект Закону України «Про нормативно-правові договори»; доопрацювати та прийняти проект Закону України «Про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування»; скасувати Закон України «Про міжнародні договори України».

Завершується дисертаційне дослідження висновками, які в узагальненому вигляді відображають основний зміст роботи.

Практична значимість дисертаційного дослідження. Дослідження є внеском до загальнотеоретичного аналізу джерельної бази права на сучасному етапі розвитку суспільства та практичних кроків щодо використання нормативно-правового договору в Україні.

Результати та висновки дослідження можуть використовуватися: теоретичній дослідницькій діяльності - для подальшого дослідження нормативно-правового договору як джерела права та правового інституту, а також напрямків розвитку договірної процесу;

правотворчій діяльності - для удосконалення чинного законодавства України, що регулює нормативно-правовий договір, зокрема з метою внесення змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Постанови Кабінету Міністрів України «Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» та інших нормативно-правових актів;

навчальному процесі - під час підготовки навчальних лекцій, підручників та навчальних посібників з «Загальнотеоретичної юриспруденції», «Методології юриспруденції», спецкурсу «Джерела права».

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження було висвітлено у 14 публікаціях, 7 з яких - статті у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, у тому числі 1-у зарубіжному науковому виданні.

Анотує дисертацію, достатньою мірою розкриває її основні положення та відповідає нормативним вимогам МОН України.

Зауваження щодо змісту дисертації. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити низку зауважень та дискусійних положень:

По-перше, не зовсім вдалим вбачається визначення (с. 5. дисертації) предмету дослідження «нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні». Категорія «договірний процес» є ширшою за об'ємом свого логічного значення та включає в себе особливості створення, укладання та реалізації як нормативних та і індивідуальних договорів. Відповідно, більш вірним було би визначити предмет дослідження наступним чином: «нормативно-правовий договір та його договірний процес у суверенній Україні», тим самим підкреслюючи всебічність розгляду ролі і місця нормативно-правового договору у правовій реальності. Більш того, у самій роботі (підрозділи: 2.3., 3.1., 3.2.) авторка розглядає та аналізує саме договірний процес нормативно-правового договору.

По-друге, додаткового пояснення потребує висловлена Т. І. Сtribко думка, що «нормативно-правовий договір є універсальним засобом договірних основ та договірних відносин у політичному, економічному, соціальному житті держави» (с. 3, дисертації). Не зрозумілим є те, яким чином нормативно-правовий договір, у якому, за твердженням самої авторки, однією із сторін обов'язково є суб'єкт публічно-правових відносин, може бути «універсальним

засобом договірних основ та договірних відносин», бо, приміром, відносно індивідуальних договорів така позиція є певною мірою спірною.

По-третє, умовно кажучи «зайвим» вбачається підрозділ 1.1. дисертації», бо сама тема дисертації та її предмет вже чітко окреслюють часові рамки дослідження нормативно-правового договору: від 1991 року і до теперішнього часу. Але Т. І. Стрибко починає дослідження не з методології, що по суті відповідало би назві першого розділу і вимогам наукових досліджень, а з історичного аналізу. Поряд із цим, певною мірою спірними, вбачаються тодан? у підрозділі 1.1. критерії періодизації становлення та розвитку договору, та й фактичне відношення проведеного аналізу до предмету дослідження.

В процесі рецензування дисертаційного дослідження виникли шступні питання:

1. В дисертації Т. І. Стрибко, при аналізі методологічних основ роботи, не виділяються підходи та принципи які використовувалися в процесі дослідження. Тож, вкажіть будь ласка, які підходи та принципи були використані та які з них мали домінуючу роль?

2. У підрозділі 2.2. (с. 101-102, дисертації) авторка вказує, що нормативно-правові договори України можна класифікувати виділяючи 16 критеріїв для класифікації їх видів, враховуючи їх ознаки, функції, суб'єктів та інше.

Але, в авторефераті (с. 9-10, автореферату), авторка виділяє лише 6 класифікаційних критеріїв.

Більш того, і у авторефераті, і у дисертації, авторка зазначає, що «осіто/шими видами нормативно-правових договорів, характерними для Украйте, які тією чи іншою мірою належать до всіх вищезазначених видів, є такі договори, залежно від сфери суспільних відносин, які регулюють договори, від основного суб'єкта укладення договору та галузей права, як: міжнародні нормативно-пулові договори, конституційні нормативно-правові договори, адміністративні нормативно-правові договори, колективні нормативно-правові договори» Хоча, зазначені види не були включені до вказаної вище класифікації.

Виникає питання, яким чином співвідносяться визначені авторкою «основні види нормативно-правових договорів, що характерні для України» (с. 103, дисертації) із «класифікацією нормативно-правових договорів України» (с. 101, дисертації)?

3. Визначаючи поняття міжнародного нормативно-правового договору (с. 195, дисертації), авторка вказує, що «під міжнародним нормативно-правовим договором розуміти добровільну письмову домовленість сторін, однією з яких завжди є Україна або її орган влади, а іншою - інша держава або її орган влади...».

Запропоноване Т. І. Стрибко визначення вбачається спірним з позиції суб'єктного складу міжнародного нормативно-правового договору, який, на нашу думку є штучно звужено (бо його стороною не обов'язково має бути лише Україна). Відтак, вбачається за необхідне, додаткове роз'яснення авторкою висловленого нею поняття міжнародного нормативно-правового ДОГОВОРУ.

4. У підрозділі 3.5. дисертації, Т. І. Стрибко проводить достатньо об'ємну роботу щодо обґрунтування необхідності внесення змін у низку чинних нормативно-правових актів нашої держави. Більш того, Додатком Е до дисертації є розроблений авторкою проект Закону України «Про нормативно-правові акти».

Зазначені процеси направлені на вдосконалення юридико-технічної якості існуючої нормативної бази у цій сфері, але, виникає питання, в чому проявляється цінність та необхідність подальшого використання нормативно-правових договорів в Україні?

Проте зазначені недоліки та зауваження не впливають істотно на загальну позитивну оцінку опублікованої роботи. Дисертація носить завершений характер, встановлена мета дослідження розкрита у повному обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.

Дисертація Стрибко Тетяни Іванівни «Нормативно-правовий догостіг та договірний процес у суверенній Україні» відповідає вимогам п. п. 9, 11-13

Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

Д. Г. Манько

15.06.2016р.

Івдгн ІС,
посвідчено
ректор М. М. У.
професор

Манько Д. Г.

А. П. Крижановський